

LES ENTITATS ECLESIASTIQUES DE VIC AL SEGLE XIII

O. INTRODUCCIÓ

El segle XIII suposa arreu d'Europa un esperit de canvi i de renovació, no solament en els aspectes econòmics i comercials, sinó també per les noves corrents d'espiritualitat que surten a molts llocs, concretant-se en unes formes determinades de religiositat. Pot ésser interessant comprobar com aquests nous corrents d'un segle de transició incideixen en una zona determinada, com contribueixen a formar un nou pensament i repercuteixen en la mentalitat i en la religiositat tradicional d'un poble.

Vic proporciona el material necessari per intentar acostar-se a la mentalitat de l'home dotzentista, a l'habitant d'una regió interior de Catalunya. Els Manuals de Testaments que es guarden a l'Arxiu de la Cúria Fumada de Vic ofereixen una nombrosa documentació notarial que, en sa majoria, és inèdita. A més, la característica dels documents de l'esmentat arxiu, tant en els Manuals Notarials com en els de Testaments, és que, pel fet de començar vers la dècada del 1230, donen un ampli marge per cobrir un espai de temps exempt de documentació notarial a d'altres llocs de Catalunya. Per tant, en proporcionar informació sobre gran part del segle XIII, la seva importància sobreix, en molt, dels àmbits locals. Una de les constants d'aquests testaments és la gran quantitat de deixes i llegats dirigits a institucions religioses o de caire religiós. Algunes d'elles tenen arrels molt velles a la comarca i a la mateixa ciutat: les esglésies de Vic, la catedral, algunes capelles, i monestirs. D'altres són més recents, de nova fundació: es tracta, sobretot, de les noves confraries i d'algunes institucions piadoses de la ciutat destinades als pobres i als captius, als hospitals, etc. L'anàlisi de cada una de les diferents entitats eclesiàstiques de la Plana de Vic proporciona una visió d'expansió i prosperitat. El bisbat era fort i les institucions religioses coneixen també un enfortiment gràcies a les nombroses deixes de la gent.

Limitarem, però, examinar les entitats i institucions eclesiàstiques de Vic al segle XIII, sense sortir dels murs de la ciutat ni fer referència a les capelles, monestirs i confraries del territori d'Osona, que també es veuen afavorides per la pietat dels testadors. L'estudi complet d'aquests darrers aspectes forma part del treball realitzat mitjançant la beca «Mossèn Guidiol» per a estudis històrics, concedida pel Patronat d'Estudis Ausonencs per al curs 1974-75 (1). Per tant, el present article vol donar només una visió general de l'església a Vic al segle XIII, com a resum de moltes de les dades que es troben al treball suara esmentat.

1. LES ESGLESIES I ELS SACERDOTS

No es tracta de fer ara una llista de totes i cada una de les esglésies que hi ha havia a Vic al segle XIII. Interessen només les que s'esmenten als testaments de l'època.

En primer lloc la catedral, dedicada a Sant Pere. Els documents solen dir *Sancto Petro Vici* (2). Gairebé no hi ha testament en què no es nomeni aquesta seu. Les deixes no solen ésser de gaire importància (entre 6 diners i 5 sous), però sí molt freqüents. Erigida novament al segle IX (se'n tenen notícies ja del 888), la catedral va conèixer successives reformes i ampliacions: fou renovada i consagrada el 925, i novament construïda pel bisbe Oliva el 1038. Sembla que al segle XIII necessitava una mica de renovació o d'arranjament, a jutjar les quantioses deixes que se li fan tot especificant *ad opus ecclesie*. Els tres altars que tenia al segle X, dedicats a St. Pere, St. Joan i St. Feliu, es van ampliar a cinc en la centúria següent. Al segle XIII, un dels dos nous altars era dedicat al Sant Sepulcre (3) i l'altre a Sant Miquel. Les deixes per a aquests altars són abundants, igual que per als sacerdots de la seu, als que normalment es deixaven 12 diners per cap (4). També la cripta de la catedral és objecte de les deixes testamentàries: els testadors ho dirigeixen a *Sancti Petri Confessionis* en quantitats diverses (5).

Santa Maria la Rodona o, simplement, La Rodona, rivalitza amb la catedral en la freqüència i nombre de deixes que té. Aquest temple és també molt antic. Es cita el 888, a l'igual que St. Pere i St. Miquel Arcàngel, formant la típica trilogia d'esglésies episcopals (6). Al segle X, Santa Maria era una construcció rectangular, coberta amb fusta, fins que fou renovada a mitjans del segle XII, en que va prendre la seva forma particular: planta circular de 24 m. de diàmetre, coberta amb cúpula i rematada per un campanar. Tenia una porta d'ingrés enfront de la catedral i una altra situada al Sud.

La nova església de Santa Maria fou consagrada el 1180 i, en endavant, reberà el nom de «La Rodona». Distava 40 pams de la façana de la catedral i al seu entorn hi havia el cementiri de la ciutat (7). L'església va perdurar fins el segle XVIII, quan fou enderrocada amb la catedral per a ampliar-la i fer-la de nou, construint la plaça del davant. Val a dir que l'estat de La Rodona era ruïnós, puix que ja un segle abans havia caigut el campanar. En prescindir d'ella, Vic va perdre un dels pocs monuments romànics que quedaven dins la ciutat i què, a més, tenia una forma no gaire corrent entre els monuments de l'època (8). L'església de Santa Maria era prou coneguda pels vilatans des de temps antic. Es tenen referències de que, l'any 1000, el seu altar era dipositori dels juraments de les publicacions testamentàries. Així també, Nicolau II, papa de finals del segle XI, va concedir 150 dies d'indulgència als que visitessin l'església durant les festivitats de la Verge, particularment el 2 de setembre (9). Durant tot el segle XIII són freqüents les deixes per a aquesta església, sobretot per a les llànties que cremaven davant del seu altar. El 23 de

juliol de l'any 1245, mestre Bernat, *rectori ecclesie Sancte Marie Rotunde Vici*, actua com a testimoni del testament d'en Guillem de Coll (10).

Les altres esglésies citades pels testaments d'aquesta època són: Sant Sadurní, de la que actualment hom pot contemplar-ne la façana inclosa en el mur lateral de l'església de la Pietat; Santa Eulàlia en el desaparegut barri del seu nom, i Sant Sixt, situada a l'oest de la ciutat i esmentada ja l'any 1137 (11). Les deixes són en petites quantitats, no molt freqüents però sí amb constància al llarg dels anys.

Els llegats fets a les diferents esglésies i a la catedral de Vic solen ésser gairebé sempre petites quantitats en efectiu, que oscil·len entre els 6 diners i els 5 sous. També hi ha deixes en espècie, normalment blat o ordi. Els diners es destinaven sovint al manteniment d'una llàntia davant d'un altar o per a la conservació del temple. S'ha anotat abans el cas de la catedral, on la majoria de deixes especifiquen «per a l'obra», degut a reparacions.

Les deixes destinades als eclesiàstics són abundants: consisteixen en petites quantitats de 6 diners a 1 sou) als sacerdots de Vic en general (12), o a un nombre determinat d'ells (entre 2 i 15 sacerdots o preveres, segons els casos) (13), que s'encarregaven de celebrar els funerals. Així mateix, les quantitats destinades a la Canònica i als domers de la catedral eren ja de més importància: anaven dels 3 als 20 sous, havent-n'hi fins i tot de 100 sous, com els que deixa Ponç de Cadireta, sagristà de Vic (14). Són, doncs, els mateixos eclesiàstics els que fan els llegats més importants a l'església de Vic, no sol en efectiu, sinó també en béns, mobles i immobles: Bernat de Subirats, ardiaca de Vic, ho deixa tot a l'església, incluint un mas de la seva propietat (15).

2 LES INSTITUCIONS PIADUSES

Els testaments del segle XIII són constants en la repetició d'una sèrie de petites deixes qualificables com d'altruistes o piaduses. La gent d'aquesta època es va preocupar en gran manera pels desamparats per la fortuna o la salut. Es van crear institucions especialitzades en recollir diners, que es canalitzaven en tres direccions: per als *pauperes verecundos*, per a noies pobres i per a redimir captius dels sarraïns. Dintre aquest conjunt poden incloure's-hi també els hospitals.

2.1. Els hospitals

La fundació d'hospitals és un fet corrent a Europa des del segle XII, però és en el XIII que conciben una gran expansió (16). El seu fi era cuidar dels malalts i desvalguts. Vic no queda endarrera en aquest aspecte, amb diversos hospitals. El que potser es objecte de més donacions és l'hospital fundat a començaments del segle XIII, que pren el nom del seu fundador: Arnau de Cloquer. Ell mateix especifica la situació de l'hospi-

tal, situat, com tants d'altres, fora els murs de la ciutat. Segons el testament es trobava al cap del pont de Vic: *quod ego condidi iuxta villam Vici, in capite pontis*. Tot seguit diu: *ad honorem Dei et Sancti Bartholomei* (17). El testament conté varies deixes per a l'hospital. La direcció d'aquest queda encomanada al primogènit, Ferrer de Cloquer. Les deixes que se li fan són contínues des del 1238, data dels primers testaments conservats.

Encara que sense tanta freqüència, també abunden les deixes a la resta d'hospitals i cases de beneficència de Vic: l'albergueria (18) i l'hospital de Sant Jaume dels malalts (19). El prior de l'Estany era l'encarregat de l'albergueria. El 1239 figura Ramon de Morera, *procuratori albergueria Vici*, que actua com a marmessor testamentari de Pere Teixidor (20). L'hospital de St. Jaume dels malalts era dedicat especialment a cuidar als leprosos de la comarca, segons s'especifica en la donació d'un benefici per part de Benet, bisbe de Barcelona (21). Consta l'existència d'aquest hospital des de principis del segle XIII. Es va edificar al costat d'una capella dedicada a St. Jaume, d'on va prendre el nom (22). Cap a mitjans del mateix segle hi havia una confraria d'homes, dedicats a cuidar els malalts. El 1236, Guillem de Pla, Ramon de Cabanes i Pere de Ripoll s'anomenen a sí mateixos *infirmi et fratres Sancti Jacobi infirmorum* (23).

2.2. Els pobres vergonyants

El mateix adjectiu de «vergonyant» aclareix que es tracta de pobres que se'n donaven vergonya de ser-ho, per haver gaudit abans d'una bona posició social o, com a mínim, o per tenir una feina poc rentable: caiguts en una altra situació, no volien anar pel carrer a captar. Al segle XIII surten institucions dedicades especialment a ajudar a aquests pobres. El nom que se'ls donava servia per a distingir-los dels pobres d'ofici o de solemnitat que, a Barcelona per exemple, eren ajudats per la Pia Almoina de la Catedral (24). L'aparició dels pobres vergonyants és un fenomen ciutadà, relacionat amb èpoques de dificultats i de crisi econòmica. Els pagesos afectats solen dirigir-se cap a la vila, engrossint el nombre de gent que viuen gràcies a la caritat dels altres.

Es curiós constatar que, a Vic, les deixes als *pauperibus verecundantibus* vénen testimoniades ja l'any 1238 (25). En canvi, a d'altres llocs, aquests pobres semblen tenir el seu origen cap a l'últim terç del segle XIII, moment en què es frena l'expansió econòmica de Barcelona. Es planteja una pregunta: per què a Vic es troben pobres vergonyants tan aviat, gairebé 50 anys abans que a Barcelona? Cal anar amb compte en extreure conclusions precipitades d'un fet que pot ésser degut, simplement, a la manca de documentació notarial en aquesta època per a la zona barcelonina. Malgrat tot, si l'existència de pobres vergonyants indica una crisi econòmica de la zona on es troben, Vic deuria situar-se en aquestes condicions ja dins la primera meitat del segle XIII. Pot tractar-se tant d'una crisi local motivada, precisament, per la gran expansió que es registra en aquests anys (26), com d'una crisi econòmica general a tot Catalunya. Els primers anys del regnat de Jaume I són plens de dificultats econòmi-

ques encara no ben estudiades en aquest aspecte. Per altra banda, la política expansionista seguida pel rei va necessitar molts diners i la participació de capital procedent de fonts molt diverses, entre elles, de la burgesia comerciant, interessada en obrir nous mercats per als seus productes. La mateixa preparació de les empreses contra Mallorca i València potser va actuar com a factor reactivador d'una economia en perill d'estancar-se. La zona de Vic entra dintre d'aquesta hipòtesi, puix que els aïsoners participen activament en l'expansió cap a les Balears i el país Valencià sota el guiatge de Guillem de Montcada i del bisbe San Bernat Calvó. I, un fet important: no hi van sols en pla militar, sinó que molts cerquen nous camins per al seu comerç (27).

2.3. *ad puellas maritandi*

Algunes deixes dels testaments es dirigeixen especialment a una institució que es dedicava a ajudar les noies sense medis econòmics, sense dot, que no els permetia casar-se (28). Algunes confraries s'ocupaven també de dotar donzelles filles de confreres.

2.4. *la redempció dels captius*

Es un altre dels objectius de les deixes piadoses fetes per la gent en testar: redimir els captius (29). Els presoners en terres sarraïnes eren molts en aquesta època, puix que nombroses persones anaven a terres de l'Islam o d'ultramar amb motiu de guerrear, de peregrinació o per negocis (30). Sovint eren capturades, car els infidels sabien que podien comerciar amb llur vida. El tracte era ben simple: el presoner a canvi d'un grapat de diners. D'aquí que sortissin institucions especialitzades en recollir diners per alliberar aquests captius. La intervenció de l'església és important en aquest sentit, al fundar-se un orde que tenia per missió actuar d'intermediari per a deslliurar als captius cristians: els mercedaris.

2.5. *els frares menors*

Un dels nous ordes del segle XIII, que surten com a resposta a les inquietuds espirituals que omplen Europa, és la de Sant Francesc d'Assís, conegut popularment com els frares menors. Representen un nou concepte de l'església, un intent de retorn a l'Evangeli i un acostament al poble. Seguint aquests principis, els fra menors no fugen de la societat, cercant la pau espiritual en la solitud dels camps, sinó que intervenen activament en les ciutats i les viles. El fet és important en el moment que la ciutat està formant el seu propi caràcter. D'aquí que els primers intents d'associació tenen, al començament, un embolcallament religiós. És ben sabut que alguns predicadors d'ordes mendicants són els difusors d'idees en contra de la propietat privada, a favor d'una igualtat social. Aquests ordes van tenir un gran èxit per tot arreu, particularment els franciscans i els dominics. Léopold Genicot diu que una de les causes de l'enorme difusió dels ordes mendicants va ésser el gran augment de població que tingué lloc al segle XIII (31). No cal escatir aquest aspecte a

Vic, quan per ara no hi ha dades concretes que s'hi refereixin. Però pot ésser el tema d'un estudi demogràfic que tractaré de fer pròximament.

A Vic, els testaments examinats constaten una gran aflluència de deixes per als fra-menors (32). En algunes ocasions, aquests actuen de testimonis o d'albacees testamentaris, com fra Bernat de Sant Agustí, que surt nomenat als testaments amb freqüència (33). L'orde devia créixer ràpidament a Vic, gaudint de moltes simpaties, i arribant a casos extrems com el de Bernat de Pujal que, tot i tenir encara muller i amb el consentiment d'aquesta, vol entrar en l'orde dels fra-menors (34). Vic entra de ple en el corrent europeu dotzentista de les noves ideologies religioses (35).

Referent als llegats que reben les institucions piadoses de Vic, solen ésser gairebé sempre petites quantitats en efectiu, entre els 6 diners i els 5 sous. La importància de les donacions no recau en les quantitats donades, sinó en la freqüència amb què tenen lloc, cosa que indica una bona disposició de la gent envers elles. Amb tot, hi ha deixes de gran valor: Arnau de Cloquer, en el seu testament, deixa 2.000 sous melgosesos al seu hospital. Pot adduir-se que, fet i fet, es tractava d'un interès particular. Però això no és tot. El mateix testador llega 100 túniques i 100 quarteres d'ordi per als pobres. El valor en efectiu d'aquesta donació és molt gran. Per a la redempció dels captius i pels frares menors, les quantitats també oscil·len al voltant dels 12 diners, amb alguna excepció: el 1239 es llega una mazmudina per als captius i un auri per als fra-menors (36).

3. LES CONFRARIES

El segle XIII coneix una gran expansió de les confraries, com a entitats associatives d'una sèrie de persones que tenien quelcom en comú. Es tracta d'un fenomen corrent a tota Europa (37). Les primeres confraries tenen el seu origen al segle XI, éssent només de caire religiós. Al segle XIII es nota ja una evolució: al costat d'aquestes antigues confraries que continuen tenint una finalitat espiritual, es troba ja el germen d'un nou tipus de confraria, la que es preocupa pel sentit social de la seva labor. Aquestes últimes, formades principalment a finals del segle XIII i relacionades amb els gremis, es van organitzant en les centúries següents, fins a arribar a les grans organitzacions dels segles XVI i XVII, amb uns estatuts establerts i que, encara que segueixen relacionades amb l'església, són bàsicament laiques.

Les confraries de Vic al segle XIII, de caràcter principalment piados, reben moltes deixes per part dels testadors. Els seus membres, els *confratres*, s'avenien a pagar voluntàriament un tant estipulat que, en aquesta època, sol anar de 6 a 12 diners. La confraria es posava sota la protecció d'una església determinada i sota l'advocació del sant a qui esta-

va dedicada. Per això es tracta d'una institució civil i religiosa alhora, tant pels seus membres com per les seves activitats. Aquestes confraries responen a una necessitat associativa pròpia d'uns nuclis urbans que, per afrontar les noves condicions econòmiques i socials, deixa de banda l'individualisme, substituïnt-lo per un esperit de grup que dóna força a les comunitats ciutadanes. La gran abundància de confreres entre els testadors dóna idea de la gran expansió d'aquestes confraries al segle XIII. Les nombroses deixes que se'ls fan poden ésser degudes a la influència dels nous ordes que actuen a les ciutats, en particular els frares menors, promotors d'aquests tipus d'associacions.

En una societat com la d'aquesta època, gremis i confraries tenen orígens comuns, com una protecció social mutua, acollint-se sota un sant, nucli catalitzador d'unes necessitats socials determinades. També el bisbat actua com a promotor en la formació de noves confraries. El bisbe Ramon d'Anglesola, l'any 1268, es dirigeix als eclesiàstics de la diòcesi de Vic, per a notificar-los la formació d'una nova confraria que té com objectiu la reparació de l'església de Vic. S'admeten homes i dones, clergues i laics, que gaudeixen d'una sèrie d'avantatges a canvi d'una quantitat voluntària (38). Les finalitats de les confraries eren molt variades, però en general es resumien en: tenir cura de l'església a la que pertanyien, recollir almoines per a l'església i per als pobres, celebrar la festivitat del Sant Patró i fer processons en diades assenyalades, subvenir als confreres en la recepció dels sagraments i en la sepultura, i celebrar misses especials i sufragis per l'ànima dels confreres difunts. Tot això s'obtenia amb l'aportació personal de cada confrare. La missió social de la confraria queda clara quan, més endavant, es recull un fons comú per a auxiliar els confreres que queien en la pobresa. La confraria, també, subvencionava causes pies, com era dotar donzelles filles de confreres.

Al costat d'aquestes, es troben confraries especialitzades en una activitat molt concreta. Per exemple, la ja citada per a reparar l'església de Vic. També s'hi pot incloure la dedicada als leprosos.

En principi, tothom —homes i dones, clergues i laics— podia entrar a formar part d'una confraria, a no ser que es tratés d'alguna molt especialitzada. Els testaments parlen de gent molt diversa, com a la confraria de Sta. Maria la Rodona nobles, com Bernat de Balenyà (39); clergues, com Bernat de Sant Hipòlit, canonge de Vic (40); ciutadans, com Pere de Vilafresser (41), Bonadóna, esposa de Guillem Coc (42), i Ferrer Terrús (43), per a citar només uns exemples. No hi havia, doncs, cap distinció social per entrar a formar part d'una confraria, si no és el mateix fet d'entrar-hi.

No es pot dir el nombre exacte de les confraries existents dins els murs de Vic en aquesta època, perquè els documents no tenen una norma precisa a l'hora de citar-les. Es troben una confraria de Santa Maria la Rodona (44) al costat d'una confraria de Santa Maria la Rodona «major» (45) i d'una «menor» (46). Es tracta de la mateixa o són dues, o tres, confraries diferents? La confraria de Santa Maria la Rodona engloba la

«major» i la «minor» o cadascuna té una entitat pròpia? El mateix problema es planteja amb la confraria d'Osona (47), on també hi ha aquest desmembrament de «major» (48) i de «minor» (49). Un altre cas de cita incorrecta és el de les *alteri confraternitati eiusdem ecclesie Sancte Marie* (50). Quines altres? Quantes eren? Són qüestions que, per ara, no admeten resposta. Només una troballa afortunada a la mateixa documentació podria aclarir-ho. El 1281 es troba un prior de la confraria d'Osona, Pere de Rossell, clergue de Tona, que juntament amb Pere de Puig i d'altres estableixen un benefici a l'església de Taradell (51).

Algunes confraries existents a Vic es formaren a les esglésies de la vila (Sant Antoni, Santa Maria La Rodona) i a la catedral (confraria del Sepulcre) (52). La confraria de Sant Jaume del malalts, a l'hospital del mateix nom situat extramurs dedicat particularment a cuidar leprosos. La confraria de Sant Joan potser radicava a la catedral on aquest sant tenia un altar dedicat. De la confraria Major d'Osona en concret consta erigida al segle XI al temple de Santa Maria de Vic. Durant segles, moltes famílies vigatanes s'inscriuran en aquesta confraria. Encara el 14 de juliol de l'any 1405, perviu una mostra de la posició privilegiada que la confraria de Santa Maria ocupa a la ciutat de Vic: quan el bisbe i el Capítol donen permís per què les altres confraries puguin entrar els ciris a la Seu, s'especifica: *Volem emperò los dits Senyor bisbe e Capítol que per açó no sia feta nenguna novitat o perjudici a la confraria de Sancta Maria, qui ja ha acostumat de metre los ciris daquella en la dita Seu* (53).

Moltes vegades, al testador no especifica la quantitat que deixa a cada confraria, sinó que es limita a manar als marmessors que paguin el que ell va acordar, oralment o per escrit, amb la confraria. El nombre de membres d'aquesta no solia ésser limitat. Però es difícil de donar una xifra aproximada dels confreres que formaven cada associació car els documents examinats no són gaire explícits. En una ocasió es cita: *alteri confraternitati eiusdem ecclesie Sancte Marie .LX. confratrum*, referint-se a Santa Maria la Rodona (54). Encara que això no permet de donar una idea del nombre de membres que hi havia per confraria; només queda clar que la resta de confraries de Sta. Maria La Rodona reunien 60 confreres. Un any més tard, el 1240, es llegeix: *confraternitati majori Ausone .XL. sacerdotum*, pel que es pot dir que aquesta confraria tenia 40 sacerdots. Però el document no aclareix si estava formada exclusivament per ells o si també hi havia laics (55). Amb tot, pot dir-se que aquestes confraries devien tenir un gran nombre d'associats, tenint en compte l'expansió que coneixen en aquesta època. Alguns estudis fets a França, més o menys pels mateixos anys, donen xifres molt altes respecte al nombre de membres de les confraries del Midi francès (56).

A més de les confraries de Vic, els testaments en citen d'altres, situades fora els murs de la ciutat pertanyents al bisbat (Santa Maria de l'Estany, St. Pere de Casserres, Folgueroles, St. Julià sa Sorba, Tavèrnoles, Mont-ral, Santa Maria del Camí) i, àdhuc, fora bisbat (confraries

de St. Feliu i de Sta. Maria d'Olives a Girona, de Santa Maria a Lleida, de Roncesvalles, de Daltipascio a Itàlia, de St. Esperit de Montpeller, a França) (57). L'àmplia àrea geogràfica que abarquen les confraries citades pels testadors fa suposar que aquests, en un moment o altre i amb més o menys assiduïtat, han visitat els llocs on radiquen aquestes confraries, potser formant part de grups de pelegrins, tant corrents en aquesta època. Si se situen les confraries citades pels testadors sobre el mapa d'Europa, marquen clarament la ruta de les peregrinacions. Els tres punts bàsics de Sant Jaume de Compostela, el Sud de França i Roma, queden units a través de dos passos muntanyencs: Roncesvalles, als Pirineus, i Altipascio, als Alps italians.

Encara que en varies ocasions els testadors deixen en espècie a les confraries, especialment ordi, la forma més corrent és en efectiu. No es sol especificar a què s'han de destinar els diners, però a vegades es concreta en la compra o manteniment d'una llàntia per a un altar. Elissenda, esposa de Berenguer de Clotes, especifica que els tres sous que deixa per a la confraria de Santa Maria són per a comprar oli per a una llàntia que cremi durant la quaresma (58). La quantitat en efectiu deixada pels testadors a les confraries oscil·la entre un mínim de 3 diners i un màxim de 50 a 60 sous (59) per confraria; però la norma corrent oscil·la entre 6 i 12 diners. Amb tot, les nombroses variants en la quantia de les deixes demostren que aquesta depenia únicament de la voluntat del testador.

Les confraries de Vic reben el 85 % del total de les deixes a totes les confraries, que, traduït en diners, corresponen al 89 % de l'efectiu. La resta, un 15 % de les deixes (corresponent a un 11 % de l'efectiu), es destina a les confraries del bisbat i de fora d'ell. Així, doncs, sobresurten les confraries de Vic tant en el nombre de deixes com en la quantitat global rebuda. La prioritat de Santa Maria la Rodona davant les altres confraries és absoluta, amb 386 deixes, que sumen un total de 363 sous i 7 diners.

4. CONCLUSIONS

Seria precipitat voler donar en unes poques ratlles una imatge correcta del Vic del segle XIII: formes socials, jurídiques i econòmiques complexes. Algunes, molt velles, gairebé feudals. D'altres, més noves, en plena expansió. Segons s'ha exposat fins ara, les entitats i institucions eclesiàstiques de Vic en aquest segle poden agrupar-se en dues parts:

1. Subsistència de les antigues institucions (catedral, esglésies, velles confraries), que continuen amb les tradicions de segles.

2. Noves institucions, reflexe d'una nova mentalitat, formant encara un estadi evolutiu intermig (hospitals, institucions per als pobres, per als captius, noves confraries). Tenen un marcat caràcter social.

— Cal remarcar el paper decisiu dels nous ordres mendicants, en particular dels fra-menors, en l'evolució de la mentalitat ciutadana.

— Les esglésies i les confraries de Vic solen tenir deixes en petites quantitats (de 6 diners a 1 sou), però són nomenades amb freqüència en els testaments de l'època. Ressalta la confraria de Santa Maria la Rodona i la catedral de St. Pere de Vic, que necessitava diners per a ésser restaurada.

— Qui solen deixar a les esglésies i institucions de Vic, són els mateixos habitants de la vila. Amb la constància de les seves petites deixes fan possible el manteniment de les diverses institucions.

En examinar el conjunt dels testaments, la impressió que se'n treu és la gran influència de l'església en la vida de l'home dotzentista. I també el caire social que prenen moltes de les deixes, destinades a les institucions piadoses de la ciutat. Són institucions eminentment urbanes, sorgides de la necessitat que la vila té d'elles, degut al nou fenomen que coneix el segle XIII: la constitució de la ciutat, de la vila, com un centre de comerç i de producció. Encara que aquest no és un fenomen imprevisit, puix que pren forma des del segle anterior. Però no és fins al segle XIII que la vila reuneix una massa d'homes que, en contra dels abusos de les classes altes, busquen protecció entre sí i es constitueixen en corporacions, confraries i gremis. L'església juga un paper preeminent en aquestes primeres associacions en donar-los-hi uns estatuts, unes regles determinades que, encara que religioses, serviran per a vincular entre sí tota una colla de persones amb uns ideals comuns. En certa manera, els dona un sentit de grup, amb la força que això implica. Més endavant, algunes confraries perderan el seu caràcter religiós i es constituiran en portaveus de problemes socials. De totes maneres cal remarcar el paper aglutinant que té l'Església en el segle XIII per a aquestes associacions.

IMMACULADA OLLICH I CASTANYER

NOTES

1. El treball s'intitula: *Les entitats eclesiàstiques d'Osona al s. XIII a través de les donacions testamentàries*. - 228 pp. - 25 docs. - XIII quadres. - 3 mapes. (Mecanografiat). L'estudi forma part de la tesi doctoral sobre «Societat i economia a Vic al segle XIII» en la qual estic treballant. Agraïxo altra vegada al Patronat d'Estudis Ausonencs la concessió de l'esmentada beca.
2. Arxiu de la Cúria Fumada de Vic (= CF), Manual de Testaments (= Test.), I, fol. fol 3-1. 28 octubre 1238. - Sobre la situació de la primitiva catedral de Vic i les reformes que va sofrir cf. JUNYENT, E.: *La primitiva sede episcopal de Ausona*. - «Ausa» V, (1964-67), pp. 8-13; i, del mateix autor: *La catedral de Vich en el período de la reconquista*. - «Ausa», V (1964-67), pp. 121-128.
3. CARRERAS CANDI: *Notes dotzencentistes d'Ausona*. - p 413, nota 799, cita el següent text: "Anno itaquod Domini 1212 ad preces B. Artallí tenentis locum de anniversariis dedica-

tum et venerabiliter consecratum fuit altare Sancti Sepulcri situm supra majores januas S. Petri per manus Guillelmi domini ausonensis episcopi (tret per lo P. Jaume Pasqual d'un Martirologi molt vell de la Seu de Vich. Vol. X, fol. 146 del *Sacre Cat. Monum.* M.S.) trobant-se-li rendes assignades, no sols a Vic, si que també a Folgueroles i altres llocs d'Osona".

4. CF, Test. I, fol. 9 - 1. 3 agost 1239.
5. Primera cita de *Sancti Petri Confessionis* el 22 de març de 1239. CF, Test. I, fol. 7 - 1.
6. Sant Miquel Arcàngel va desaparèixer el segle XI degut a les obres d'ampliació de la catedral, fetes per l'abat i bisbe Oliba quan es va construir el claustre. - cf. JUNYENT: *La catedral de Vich...*, p. 126.
7. Ponç de Cadireta, sagristà de Vic, en el seu testament del 17 de novembre de 1239, dóna la situació del cementiri de Vic: *in cimiterio Sancti Petri Vici inter ecclesiam Sancti Petri et ecclesiam Sancte Marie*. CF, Test. I, fol. 13 - 2.
8. Les esglésies circulars no són gaire abundants a la nostra geografia. Un recull d'elles són analitzades per diferents especialistes en: VIGUÉ, JORDI: *Les esglésies romàniques catalanes de planta circular*. - Artstudi (art romànic, n.º 3). - Barcelona 1975. - 385 pp.
9. Respecte a Santa Maria La Rodona de Vic, vegeu JUNYENT, EDUARD: *La iglesia de la Rodona*. - «Ausa», II (1955-57), p. 447; i *Síntesis histórica de la devoción mariana de Vich*. - «Ausa», I (1952-54), p. 444.
10. CF, Test. I, fol. 101 - 3. 23 juliol 1245.
11. CF, Test. I, fol. 2 - 1. 13 octubre 1238; CF, Test. I, fol. 5 - 2. 24 gener 1239; Arxiu Capítular de Vic (= ACV), calaix 6, 1115, cf. RIPOLL, 54.
12. CF, Test. I, fol. 12 - 2. 4 novembre 1239.
13. CF, Test. I, fol. 13 - 1. 15 novembre 1239.
14. Document citat nota n.º 7.
15. CF, Test. I, fol. 16 - 3. 28 març 1240.
16. Sobre la fundació d'hospitals en medis rurals; L. MUSET: *Le cimetière dans la vie paroissiale en basse Normandie (XI-XIII siècles)*. - «Cahiers Léopold Delisle», XII (1963), p. 14. - Els testaments de Vic també citen hospitals de Barcelona: el de Marcús (CF, Test. I, fol. 72 - 2 i 73. 6 novembre 1243), el de Colom (CF, Test. I, fol. 85 - 2 i 85 v. 5 de juliol 1242) i el de Clanet (CF, Test. I, fol. 72 - 2 i 73. 6 novembre 1243).
17. CF, Test. I, fol. 19 - 2. 24 juliol 1240.
18. CF, Test. I, fol. 2 v - 1. 13 octubre 1238.
19. CF, Test. I, fol. 2 - 1. 13 octubre 1238.
20. CF, Test. I, fol. 11 - 3. 29 octubre 1239.
21. El document diu: *capellam ruralem Sancti Jacobi infirmorum sitam in suburbis vicensis, in qua leprosi certo modo nati in territorio Ausonie hospitare antiquitus consueverunt*. Barcelona 22 abril 1410. Arxiu del Benefici de St. Hipòlit, cf. RIPOLL, 41.
22. Ja el 31 de gener del 1210, Florència cita aquest hospital en el seu testament. ACV, calaix 6, vol. docs. 870-1220, Episcopologi. - És de lamentar que després d'haver aguantat tants anys el pas del temps i de les guerres (l'església de St. Jaume es va haver de reparar després de l'invasió napoleònica el 1809), aquesta capella es trobi actualment en un estat d'abandonament; més tenint en compte que és la única capella romànica que queda tocant a la ciutat de Vic.
23. Arxiu del Benefici de St. Hipòlit, 35. CF. RIPOLL, 41.
24. Notícies interessants a RIU, MANUEL: *La ayuda a los pobres en la Barcelona medieval: el "plat dels pobres vergonyants" de la parroquia de Santa Maria del Mar*. - «Actas las Jornadas Luso-Espanholas de História Medieval». - Lisboa, 25-30 setembre 1972. - pp. 783-811. - El procés evolutiu sobre el concepte de la pobresa a l'Edat Mitjana, vé explicat per MOLLAT, MICHEL: *Les pauvres et la société médiévale*. - «XXXè. Congrès International des Sciences Historiques». - Moscou 1970.
25. Primeres deixes a partir del 13 d'octubre del 1248. CF, Test. I, fol. 2 v-1.
26. Els treballs d'ARCADI GARCIA aporten moltes notícies sobre el desenvolupament de l'indústria a Vic. Tant els seus estudis sobre el comerç (*Orígens del mercat de Vich*. - «Ausa», V (1964-67), pp. 129-134 i 161-166; i *El comercio de la piel en Vich a mediados del siglo XIII*. - Colomer Munmany S. A. - Vic 1967, - 46 pp.), com sobre famílies vigata-

- nes comerciants (*Els Espanyol, una família burgesa vigatana del segle XIII*. - «Ausa», VI (1968-71), pp. 165-185) coincideixen en afirmar l'existència d'una indústria a Vic des del segle XII, que va creixent al llarg de la centúria següent.
27. La participació dels osonencs en les empreses expansionistes d'en Jaume I és, precisament, el tema d'una comunicació que, amb el títol de: *Vigatans a la conquesta de Mallorca i València (Referències extretes dels testaments de Vic del segle XIII)*, presento al «X Congrés d'Història de la Corona d'Aragó» que enguany es celebra a Saragossa, com a commemoració del VIIè centenari de la mort del rei conqueridor.
 28. CF, Test. I, fol. 9 v-1. 22 agost 1239.
 29. CF, Test. I, fol. 2 - 1. 3 octubre 1238.
 30. El comerç amb ultramar era molt actiu, Vic exportava a Alexandria, Tunis i Ceuta. Vegeu GARCIA, A.: *El comercio de la piel en Vich...*, op. cit., nota n.º 26.
 31. CF. GENICOT, LÉOPOLD: *Europa en el siglo XIII*. - Ed. Labor (Col. Nueva Clío, 18). - Barcelona 1970. - pp. 8, 78 i 202.
 32. CF, CF, Test, fol. 1 - 1. 5 octubre 1238.
 32. CF, Test, I fol. 1 - 1. 5 octubre 1238.
 34. CF, Test. I, fol. 65 v - 2 i 66. 22 juny 1243.
 35. Per ara, encara no hi ha molta bibliografia especialitzada sobre els fra-menors en el segle XIII. És d'esperar que les recerques que la Prof. Jill R. Webster, de la Universitat de Toronto, està fent arreu de Catalunya sobre l'orde mendicant aportin interessants notícies.
 36. Testament d'Arnau de Cloquer, citat a la nota n.º 17.
 37. Vegeu, DESCHAMPS, J.: *Les confréries au Moyen Age*. - Burdeos 1958. - pp. 171-175. - i G. LE BRAS: *Les confréries chrétiennes. Problèmes et propositions*. - «Revue Historique de Droit français et étranger», 4e. s., XIX-XX (1940-41), pp. 310-363, recullit a «Études de sociologie religieuse», París 1956, II, pp. 423-462.
 38. ACV, calaix 6, vol. d'Urgell, 53. 22 agost 1268. - publicat per RIPOLL, 49 i parcialment per JUNYENT: *Diplomatari de St. Bernat Calvó, abat de Santes Creus*, bisbe de Vich, 258.
 39. CF, Test. I, fol. 20 - 1 21. 7 agost 1240.
 40. CF, Test. I, fol. 21 - 1 21 v. 21 agost 1240.
 41. CF, Test. I, fol. 4 - 1. 10 desembre 1238.
 42. CF, Test. I, fol. 11 v - 1. 24 octubre 1239.
 43. CF, Test. I, fol. 11 v - 2. 24 octubre 1239.
 44. CF, Test. I, fol. 2 v - 2. 28 octubre 1238.
 45. CF, Test. I, fol. 104 - 2. 1 març 1246.
 46. CF, Test. I, fol. 134 v - 2. 15 agost 1248.
 47. CF, Test. I, fol. 117 v - 3. 23 juliol 1247.
 48. CF, Test. I, fol. 22 - 1. 23 agost 1240.
 49. CF, Test. I, fol. 20 - 1 i 21. 7 agost 1240.
 50. CF, Test. I, fol. 9 v - 1. 22 agost 1239.
 51. ACV, Beneficis, pergamins classificats segle XIII. 24 maig 1281.
 52. Els canonges del Sant Sepulcre coneixen una gran expansió al segle XIII. Agustiniàns, seguidors dels costumari de Sant Ruf, reben les primeres donacions a Catalunya el 1126. Vegeu, PLADEVALL: *Els monestirs catalans*, p. 59.
 53. Arxiu Municipal de Vic (= AMV), Privilegis, Llibre XI, 211.
 54. CF, Test. I, fol. 9 v - 1. 22 agost 1239.
 55. CF, Test. I, fol. 22 - 1. 28 agost 1240.
 56. Cf. DOSSAT, YVES: *La confrérie de Notre-Dame du Mont-Carmel à Toulouse (1267-1274)*. - «Cahiers de Fanjeaux», 9 (1974), pp. 289-313. - A la p. 291 cita una confrària fundada cap el 1267 amb més de 5.000 membres.
 57. Cf. OLLICH, I.: *Les entitats eclesiàstiques d'Osona al segle XIII...*, pp. 38 i 39.
 58. CF, Test. I, fol. 147 v - 2 i 150: *dimito confraterie Sancte Marie .iij. solidos qui dentur in oleo et ardeat una lampas in quadragesima*.
 59. CF, Test. I, fol. 95 v - 1. 13 febrer 1245; i CF, Test. I, fol. 72 - 2 i 73. 6 novembre 1243.